

Interne notater

STATISTISK SENTRALBYRÅ

82/36

25. oktober 1982

Odd Aukrust:

HVOR FORUTSEENDE VAR VI? ET TILBAKEBLIKK PÅ BYRÅETS (OG MIN EGEN)
KONJUNKTURBEDØMMELSE 1974-1980

(Manuskript fra sommeren 1980)

I løpet av 1973 ble en internasjonal høykonjunktur avløst av langsommere vekst både i Vest-Europa og i USA. I 1974 avtok veksten ytterligere. Utover høsten 1974 og den påfølgende vinter og vår falt industriproduksjonen usedvanlig kraftig i alle industriland. I USA tok produksjonen seg opp igjen våren 1975, og USA gikk inn i en vekstperiode som kom til å vare helt til tidlig i 1980. Noe slikt oppsving kom ikke i Vest-Europa. Bortsett fra et forbigående "blaff" i industriproduksjonen vinteren 1976-1977 som følge av gjenoppbygging av varelagre, har vår verdensdel nå bak seg 5-6 år med svak vekst og stigende arbeidsløshetstall.

Relativ optimisme 1973 - høsten 1976

Det internasjonale tilbakeslaget i 1973 ble oppdaget i tide. Vi var klar over sammenhengen mellom dette og den politikk som ble fulgt. Men vi undervurderte varigheten av den stagnasjonsperioden som fulgte, og vi forutså slett ikke styrken av nedgangskonjunkturen i første halvdel av 1975. Gjennom hele 1974 og 1975 og storparten av 1976 var våre kommentarer preget av tro på at en etterspørselsstimulerende politikk snart ville få produksjonstakten opp igjen. Men her bommet vi. Vi var nok klar over at kampen mot inflasjonen ble tillagt stor vekt i mange land, men feilvurderte politierne reaksjonsmønster i en situasjon hvor både stor arbeidsløshet og sterk prisstigning truet. Følgende sitater fra Økonomisk utsyn er illustrerende:

"Ved inngangen til 1974 er den internasjonale høykonjunktur i ferd med å ebbe ut. Det synes, når dette skrives, sikkert at produktionsveksten gjennom første del av 1974 vil måtte bli svak. En bedring i løpet av 2. halvår er mulig, men vil forutsette at tiltak for å stimulere etterspørselen blir satt i verk En har lov til å tro at slike viltak vil komme, selv om de usvekkede inflasjonstendenser og truende underskott på driftsbalansen kan få mange land til å nøle med å innlede en mer ekspansiv politikk. Utviklingen avhenger sterkt av politiske faktorer og er svært uviss".
Økonomisk utsyn 1973, skrevet januar 1974.

"..... den varighet og bredde som konjunkturedgangen denne gang fikk, må tilskrives at mange land bevisst unnlot å gjennomføre etterspørselsstimulerende tiltak fordi de var opptatt av å få prisstigningen under kontroll. Ved inngangen til 1975 domineres konjunkturbildet i den vestlige verden av klare nedgangstegn. De fleste land har nølt med å sette i verk tiltak som kan gi produksjonen et nytt oppsving likevel ser det nå ut til at etterspørselsstimulerende tiltak for å redusere arbeidsløsheten vil bli gjennomført i stigende omfang utover i 1975. En forsiktig omlegging av den økonomiske politikken i denne retning er allerede merkbar, men foreløpig ikke i et slikt omfang at det vil kunne få nevneverdige virkninger for konjunkturutviklingen i den vestlige verden i første halvår et alminnelig konjunkturoppsving tidligst vil kunne inntreffe i annet halvår vente at produksjonsveksten fra 1974 til 1975 vil bli svak"

(Økonomisk utsyn 1974.)

"For den vestlige verden var 1975 et depresjonsår Uvanlig kraftig fall i industriproduksjonen i de aller fleste industriland gjennom vårmånedene 1975. i Sambandsstatene og Japan fant et tydelig omslag (oppover) sted i 2. kvartal. I Vest-Europa fortsatte produksjonsnedgangen utover sommeren og høsten i noen Vest-Europeiske land er det sannsynlig at industriproduksjonen i høstmånedene igjen var i svak vekst. Ved årsskiftet blir det allment ventet at verdenskonjunktorene vil bedre seg i 1976. Men det rår stor usikkerhet om hvor raskt omslaget vil komme og om hvor sterk og varig produksjonsoppgangen vil bli".

(Økonomisk utsyn 1975.)

Sitatene ovenfor viser at så sent som i januar 1976 var Byråets kommentarer preget av det syn at man hadde med en vanlig konjunkturutvikling å gjøre. I "perspektivene" for 1976 ble det overhodet ikke gitt uttrykk for tvil om at en konjunkturoppgang ville komme, spørsmålet var bare når. Det samme syn preget mine foredrag fra denne tiden.

I foredrag som jeg holdt i slutten av 1975 og begynnelsen av 1976 er dette tydelig og jeg antyder at det er reelle muligheter til stede for at den kommende oppgang kan bli sterk:

"..... vi kan antakelig slå fast at konjunkturbunnen vil være passert før året er omme også i Vest-Europa, men det er stor uenighet om farten videre (her gjengis sitater fra EF og OECD m.v.)"

(Fredag 30. september 1975 på Fylkesarbeidssjefenes landskonferanse).

"De økonomiske nyhetene i 1976 har uke for uke styrket inntrykket av at også Vest-Europa passerte bunnpunktet en eller annen gang i løpet av høsten 1975 Den vanlige oppfatning internasjonalt er at oppgangen i 1976 vil bli svak Jeg har en intuitiv følelse av at veksten kan bli sterkere Internasjonalt er i dag mulighetene (underforstått: de realøkonomiske muligheter) til stede for flere år med overnormal produksjonsvekst"

(Foredragsnotater fra mars 1976.)

På tross av den relative optimismen som preger sitatene ovenfor, unnlot jeg (og Byrået) aldri å minne om at ny, sterk vekst forutsatte etterspørselsstimulerende tiltak i de toneangivende land, og at det kunne være noen tvil om slike tiltak kunne ventes. Sitatene fra Økonomisk utsyn 1973 og 1974 er klare i så måte.

I foredrag o.l. fra denne tiden unnlot jeg aldri å minne om sammenhengen mellom vekst og økonomisk politikk, og jeg pekte på at en lang periode med stigende arbeidsløshet var - om ikke sannsynlig - så i hvert fall en mulighet. Følgende formuleringer finnes i mine forhåndsnotater for et samtaleprogram i NRK så tidlig som i oktober 1974:

"Alt avhenger av politikken - det er intet i situasjonen som vil tvinge verden inn i massearbeidsløshet. Fornuftig politikk tilsier at vi ikke kan løse valutaproblemet ved å bremse etterspørselen. Inflasjonsproblemet verre.

Politiske tendenser nå: Bare Norge, Sverige, Nederland er ekspansive. Tyskland og Storbritannia forsiktige, USA svært tilbakeholdene, bremses nærmest. Hva skal man gjøre med inflasjonen? Flere års arbeidsløshet?"

I et intervju i Arbeiderbladet 31. januar 1975 uttrykker jeg de samme tanker slik:

"Det å spå om verdensøkonomien i 1975, er - slik jeg ser det - nærmest det samme som å gjette på hvilken økonomisk politikk de store, dominerende land vil føre. Jeg for min del er ikke i tvil om at konjunktorene ville snu seg til det bedre, hvis man satte inn med etterspørselsstimulerende tiltak. Men i øyeblikket er situasjonen at landene nøler Når jeg likevel er forholdsvis optimistisk, er det fordi jeg tror at det må komme en omlegging av politikken ute i verden i løpet av våren. Jeg kjenner meg forholdsvis trygg på at når det kommer til stykke vil politikerne i alle land satse mer på å bekjempe arbeidsløsheten enn prisstigningen. Men la meg understreke at dette ikke er noe mer enn en tro fra min side. Vi har i dag ingen garanti for at utviklingen vil snu seg til det bedre mot slutten av 1975".

Den optimistiske vurdering av framtidsutsiktene som kom til uttrykk i mitt foredrag i mars 1976 (se sitat ovenfor) ble fulgt av følgende advarsel:

"Den store trussel: Inflasjonsspølelset Det kan meget vel bli nødvendig for myndighetene å slå bremsene på tidlig for å unngå at inflasjonen tiltar i styrke på nytt. Går verden i møte en periode med langt høyere arbeidsløshetstakk enn tidligere? Det er fullt mulig - men i så fall en svært dårlig løsning på inflasjonsproblemet. Det må kunne finnes fornuftigere midler enn arbeidsløshet til å tvinge fram en moderasjon som er nødvendig i ulike gruppers inntektskrav".

I et foredrag om konjunktursituasjonen fra mai 1976 gjentok jeg konjunkturbedømmelsen fra mars, men de mulige konsekvenser av inflasjonsproblemet ble understreket sterkere, Det het nå i manuskriptet bl.a.:

"Hva vil politikerne velge? Hva kan de velge, det er et spørsmål om hvilke mål man setter høyest, men ikke bare det. I mange land frykt for totalt sammenbrudd av pengesystemene og for demokratiens evne til å leve. Viktige mål for mange: å bryte inflasjonsforventningene. Konklusjon: Svaret på det spørsmål som er stilt i foredraget, ligger antagelig i demokratiens evne til å håndtere sine pris- og inntektsfordelingsproblemer. Går verden i møte en periode" osv. som ovenfor.

Konjunkturpessimisme fra høsten 1976

Min vurdering av konjunkturutsiktene framover endret seg brått og dramatisk som følge av et møte om infkasjonsproblemer som ble holdt i Aten i oktober 1976. Her møtte jeg økonomer med stor politisk innflytelse fra mange land, og det gikk opp for meg hvor sterkt tenkningen i toneangivende kretser var preget av inflasjonsfrykt og monetaristiske ideer. Jeg trakk den konklusjon at noen effektiv kamp mot arbeidsløsheten ikke kunne ventes så lenge ikke inflasjonen var overvunnet, og noe håp om at det ville skje i nær framtid hadde jeg ikke. Siden den gang har mine uttalelser om konjunkturer og vekst vært preget av pessimisme.

Allerede i et foredrag 3. desember 1976 har tonen endret seg:

"Internasjonalt er i dag muligheten til stede for flere år med overnormal produksjonsvekst

Det kan meget vel bli nødvendig for myndighetene å slå bremsene på tidlig for å unngå at inflasjonen tiltar i styrke på nytt

nye økonomiske politiske strømninger: Øket tro på at full sysselsetting og prisstabilitet er uforenlig, monetaristenes idé om den naturlige arbeidsløshet, tilsynelatende økt vilje til å tolerere økt arbeidsløshet, OECD's anbefaling om langsom kur

fordi så mye avhenger av hva politikerne vil foreta seg, er utsikten for 1977 ikke lett å bedømme. Politikerne hestekur er bekymringsfull

dersom politikken ikke blir lagt om er utsiktene ikke særlig lyse"

Til Arbeiderbladet uttaler jeg 20. desember 1976:

"Nå er det gjengs og allment anerkjent oppfatning at 1977 vil bringe en forholdsvis moderat vekst, omkring 4 prosent i OECD-områder og veksten ventes å bli svakere utover i året.

Jeg mener det er fare for at prognosene også denne gang kan vise seg å være for optimistiske. Jeg er ikke altfor optimistisk med hva en kan vente av politikerne i retning av mer ekspansiv politikk ".

De samme tanker luftes i Økonomisk utsyn 1976 noen uker senere:

"I Vest-Eurpa derimot er utsiktene atskillig mer usikre. ingen avgjørende tegn til at veksten har tatt seg opp igjen. Noen markert omlegging av den økonomiske politikken i etterspørselsstimulerende retning synes for mange land i Vest-Europa heller ikke særlig sannsynlig i de nærmeste månedene framover. Ønsket om å redusere pris- og kostnadsstigningen og de høye underskott i uten-

riksregnskapet ser for tiden ut til å bli prioritert foran ønsket om å stimulere aktiviteten i økonomien..... vil arbeidsløsheten - som allerede er svært høy - komme til å stige ytterligere i mange land".

Synspunktet ble gjentatt året etterpå:

"Ved inngangen til 1978 er Sambandsstatene inne i en periode med forholdsvis god produksjonsvekst I Vest-Europa er konjunkturutsiktene vesentlige dårligere. Produksjonsveksten er svak og med den økonomiske politikk som de fleste land av pris- og valutahensyn føler seg tvunget til å føre, er ingen bedring i sikte i år Det betyr at arbeidsløsheten vil komme til å stige"

(Økonomisk utsyn 1977.)

I foredrag og intervjuer gjennom de senere år har jeg holdt fast ved denne pessimismen:

1977: "Jeg ser ingen umiddelbar lysning i konjunktursituasjonen. Det er lite håp om omlegging av den økonomiske politikken. Det blir neppe noe oppsving så lenge den monetaristiske lære dominerer og inflasjonen ikke blir brutt På det europeiske kontinent har de monetaristiske ideer hatt stor gjennomslagskraft. De samme tanker dominerer pengefondet. Aukrust betegner utsiktene som mørke. Monetaristenes medisin biter ikke på sykdommen, men lammer pasientens vitalitet Det beste man kan håpe på er en kompromissløsning. Inflasjonen må knekkes, og en viss arbeidsløshet må vi vel avfinne oss med".

Foredrag 24. november 1977 referert i Aftenposten 25. november.

1978: "Jeg er ikke særlig optimistisk. Verden er like langt fra løsningen av inflasjonsproblemet nå som for 2-3 år siden. Og så lenge inflasjonen truer, må vi regne med at de fleste land er tilbakeholdene med stimuleringsiltak. I mange land er dessuten situasjonen den at de er nødt og tvunget til å kjøre med bremsene på fordi de mangler valuta".

Intervju i tidsskriftet Idé nr. 3 1978. (Tidsskrift for kristen demokratisk samfunnsdebatt.)

1979: Spørsmål: Ser du mørkt på utsiktene for verdensøkonomien?

"Ja. For 1980 ser det dystert ut, det er også liten grunn til optimisme for 1981 og 1982".

Intervju i tidsskriftet NÅ 7. november 1979.

1980: "Kan arbeidsløsheten avskaffes ved å øke etterspørselen? Ja, men institusjonelle og politiske hindringer: Svekket tro på konjunkturregulering er mulig. Frykt for inflasjon, monetarismens fremmarsj, uløste valutaproblemer. Alt i alt: Utsiktene derfor ikke særlig oppmuntrende: Ingen optimisme om utviklingen senere i 1980-årene; kan ikke huske en så resignert holdning som nå".

Foredrag på Norsk Arbeidsgiverforenings pressesamling i januar 1980.